

دَارُ الْفُنُونِ

خفون فافو لستبر محمد عبده

مفوق اقتصاديات

ایک آبدہ بر نشر اولنور

مندرجات

قسم حقوق :

فرانسه ده شورای دولت وصفی راشد
 اصول فقه نصل تدریس ایدلمی ؟ حسین ناجی
 بجائی عدالت ومظاهرت عدلیه مصطفی رشید
 فرانسه ده احوال مدنیہ معاملات وسجلاتى صدیق سامی
 فردی حقوق ، اجتماعى حقوق واستحالة دولت سردن یکدی زاده ادیب

قسم اقتصادى :

بین الملل مناسباتده استقراض عبدالحق کمال

استانبول — اوقاف اسلامیه مطبعه سی

۱۳۴۴ — ۱۳۴۱

اصول فقه فصل تدریس ایرادلی ...؟

بومسئله ایکی جهت عرض ایتمکده در :

اولا : اصول فقه درسنه لزوم وارمیدر ؟

ثانیاً : لزومی حالنده فصل تدریس ایدالیدر ؟ .

اصول فقه درسنه لزوم وارمیدر ؟ .

سردایدیلن اعتراضات :

بویله برسؤ لک سبب ایرادینی آکلامق ایچون اول امرده اصول فقهک وجود ولزومی علمینده سرد ایدیلن اعتراضاتی تدقیق ایدم . اعتراضات مذ کوره : باشلیجه ایکی نقطهده اجمال ایدیه بیلیر : ۱ — اصول فقه قرآن وحدیثدن استنباط احکام ایتک فیندر . فروع فقهک وجه مشروعیتنی ، صورت استخراجنی بیلدیرر . حالبوکه بوکون سربستی اجتهاد دورینه ، تعبیر معروفیه لاییک بر دوره داخل اولدیغمز ایچون بوکا لزوم قالمامشدر . فروعک منابع اصلیه دن کیفیت استنباطنی تحقیق ایتمکه نه حقوق احتیاجمز ، نه ده دینی ویا اداری ضرورتمز وار . شو حالده اصول فقه درسی بی لزوم ، بی فائده وعبث برجهله معلوماندر .

۲ — علی الخصوص فقه مباحثی پک چوق سقولا سئیک مناقشات ولفظی جدالارله دولودر . وقواعدینک قسم اعظمی اعتباریدر . مباحثک بر قسمی ایسه بسبتون مابعدالطبیعه یه عائددر . ومثبت حقوق ساحه سندن خارجدر . بومتافیزیک واسقولا سئیک مناقشات ایله وقت ضایع ایتک بوکون قطعاً دوغرو دکلددر .

اعتراضاتک تدقیق :

اصول فقه شیمدی یه قدر معلوم ومدون اولان شکلیله قبول ایدلیدی تقدیرده مذکور اعتراضات وتنقیدات بحق وارددر . حقیقه " اصول فقهک قلاسیق وقدم شکل وحدودی داخلده تدریسنه بوکون احتیاجمز یوقدر . بوعتبار ایله اولسه اولسه بو علمک آنحق بر قیمت تاریخیه سی وارددر . فقط اصول فقهک بومحدود طرز تلقینی غیر صحیح و وضع اصلیه نه غیر موافقدر .

بوطار طرز تلىق باب اجتهدك مذهب قالدېنى مظلوم دورلرك تقليدى دماغلرنده طوغان
جيانمىز بر سلسله الفاظ تلقىسىندن باشقه بر شى دكلدر . وضع اصليسى بىيتون باشقه
ماهيتده در . كرك ايلك اصول فقه واضعلىرىك اثرلى و كرك آنلرى تعقيب ايدن بر قسم
مستقل و سربست اجتهدلى اصوليونك اثرلى تدقيق ايدىلنجه كوروليور كه اصول فقه ،
اسلام تشريعنده بر زمانلر بك فياص ، بك ولود بر منبع عرفان و ترقى اولمشدر . سبب
وضعى ده بوندىن عبارتدر . يعنى جمعيت و مدنيت حياتىك استلزام ايتدىكى حقوقى ترقيلر
امكانى تايمين ايتمكددر . اصول فقهك بواصلى غايهسى تماميله تايمين ايتدىكى دورلرده يتيشن
منور ، سربست بر قسم فقهانك حقوقده بك واسع اولان طرز تلقيلرى دوشونوله جك
اولورسه اصول فقهك حدودنده كى وسعت و اسلام حقوقده تايمين ايتدىكى خدمت دهله
ابى آكلاشيلير . مثلاً (عيسى ابن ابان) كى بر طاقم اصوليون اجماع ايله نصك منسوختنه
قائل اولمشلردر . بوقاعده بوكونكى اصول تشريعك اسالاسافى تشكيل ايتيورمى ؟ ..
شوخالده اصول فقه وضع ايدىلننده اك كنىش واك سربست معناسيله اصول تشريع
حكمت تشريع ايتمكددر .

اصول فقهك غايهلىرى :

اصول فقهك بواضع معناسيله طرز تلقىسىنده عصرى معناسيله علم حقوقك حرمت
و تقدير ايتدىكى بر طاقم غايهلىر وفائدهلىر موجوددر . اشبو غايهلىرك باشليججهلىرى بروجه آتى
بيان اولنور :

- ۱ — اصول فقه ، عمومى معناسيله اصول تشريع و حكمت تشريع ديمك اولديغندن
تشريعك اساسلىرى ، عمدلىرى ، قاعدهلىرى بيلدیرر . حقوقك واحكامك نره لردن و فصل استنباط
اولونديغنى بيلمك حقوق تحصيل ايدنلرك علمى ، وقوفنى درينلشدیرر و تقويه ايدر .
- ۲ — اصول فقهك بر غايهسى ده على العموم قوانيندن معنى استخراجيدر . تعبير آخرله
واضع قانونك حقيقى مقصدينه وقوف و انتقالى تايمين ايتمكددر . اصول فقهك بو خدمتى
مئون اصلهك بالخاصه مجمل ، مبهم ، خفى اقسامك حل و تفسيرنده مشهود اولمشدر .
حتى اساس اعتباريله اصول فقه بواحتياجدن طوغمشدر . مئون قانونيه ايهام و اشكالدن
نه قدر قورناريلورسه قورناريلسون ينه قارئك كشف و استدلاله وابسته قلاجق بر قسم
معنى موجود بولنه جقدر . ايشته بو روح معنائى ، بومزايى قانونيه يى بزه تعين و افهام

ایده جک قواعد اصول فقہدر . مثلاً قانونک فلان عبارہ سندن نہ ایچون شو معنی مقصوددر ؟
 افادہده حضر و تخصیصی می وارددر ، تعمیم می وارددر ؟ مهمیت وارسه نهدن نشأت ایدیور ؟
 و بومهمیت نصل ازالہ ایدیلہ بیلیر ؟ تخصیصی واستثناء وارسه سببی ومنشائی نهدر ؟ . واضح
 قانون بو عبارہ الہ ، شو تعبیر الہ نہ قصد ایتمشدر ؟ مقصدی شو ویا بو اولدیغنه سبب نهدر ؟ ...
 الخ ایشته بر طاقم مسئلہ لر و سؤاللر کہ روح قانونہ تعلق ایدیور . بوکی مسائل آنجق
 اصول فقہ قاعدہ لر الہ حل ایدیلہ بیلیر . معلومدر کہ شیمدی به قدر مدون اولان اصول فقہ
 قواعدی قسماً لسان و بلاغت ، قسماً منطق قاعدہ لرندن متشکلدر . حالو کہ یکی طرز
 تلقی سندن بو اساساتہ اجتماعیات ، علم حقوق ، اجتہاد محاکم نتایجندن ، تاریخ حقوق
 تدقیقاتندن مستنبط بعض اساسات دہا علاوہ اولنہ بیلیر ، اوتقدیرده اصول فقہک خدمت
 تنویریہ و ایضاحیہ سی دہا زیادہ اہمیت و وسعت اکتساب ایتمش اولور .

اصول فقہک بو خدمتی دوشونولہ جک اولور سہ بویلہ بر علمک الغاسی دکل ، مفقود
 ایسہ احداثی لزومی تحقق ایدر .

اصول فقہک اسمک کہنہ لکنندن باشقہ بر نقصانی یوقدر . بونک برینہ مثلاً حکمت
 تشریع ویا اصول تشریع دنیلہ بو محدودده مرتفع اولور .
 والحاصل اصول فقہ ویا اصول تشریع و حکمت قانون دینلن بو شعبہ علمیہ استنباط
 احکام قاعدہ لرندن ، حقوق نظریاتک مستند اولدینی اساسات عقلیہ و نظریہ دن باختردر .
 (حق) مفہومک ایضاحی ، بو مفہومی ترکیب ایدن عناصر اساسیہ نک تحلیلی ؛ حقل
 مادی و ظاہری نتیجہ لری اولان (احکام) ک توضیحی ، احکامک رکن کی ، علت و شرط
 کی اقسامک ایضاحیہ برابر بونظریاتک مستند اولدینی اساسات حقوقیہ نک بسط و تشریحی ،
 اقسام کلامدن ہر بریسنک محتمل معنارہ سبب وضعی و صورت دلالتک ایضاحی .. الخ .
 ایشته بر طاقم مسائل مهمہ کہ اصول فقہک اساسلری تشکیل ایدر ، بونلر ہر وقت ایچون ،
 ہر مملکت ایچون ، ہر درلو حقوق ایچون دائماً قابل تطبیق و بلکہ لازم التطبيق بر طاقم
 نظریات و قاعدہ لردر .

بونظریاتک بر درس حالندہ جمع و تدوینندن ہیچ بردار الفنون مستغنی قلاماز . واقعاً :
 (اوروپا حقوق فاکولتہ لرندہ بویلہ بر درس یوقدر) ملاحظہ سی وارد اولایا بیر سہدہ جواباً
 دنیلہ بیلیر کہ : اوروپا حقوق فاکولتہ لرندہ بونامدہ بر درس موجود دکل سہدہ روماحقوق
 کی فلسفہ حقوق کی ، تاریخ حقوق کی و مقدمہ حقوق مدنیہ کی بر طاقم درس لر موجوددر .

بودرسلر اصول فقهک تأمین ابتدیی خدمت ومنفعی تأمین ایتک غایه لریله وضع ایدملشدر. اصول فقه حقوقک نظریات اساسیه سی و تاریخیله برابر احکام قانونیه نک صور استنباطیه و تطبیقیه سی محتوی اولدیغندن شوصاییلان درسره نظراً دها جامعە لی ، دها اهمیتلیدر. اصول فقه علم طبعده تسریحک حائز اولدیغی اهمیت قدر علم حقوقده اهمیت حائزدر. عادتاً حقوقک وقانونک تشریحیدر دنیه بیلیر .

۳ — اصول فقهک دیگر برغایه سی اسلام حقوقک اوصاف ممیزه سی ابتداعی (اوریشال) جهتلرینی کوسترمک ، اسلامه خاص اساسلره مدنیت قدیمه دن انتقال ایدن فکرلری تقریق و یوفکرلر آراسنده عصری تلقیاته اویمایان اسقولاستیک و متافیزیک نظریات و مناقشات برطرف ایتک ، خلاصه اسلام حقوقیاتی علماً تصفیه ایتکدر .

شرق حقوقک منابع تاریخیه سی تدقیق ایدیلیرکن اسکی یونان و روما مدنیتلرندن انتقال ایتش بعض افکار و نظریاته تصادف ایدیلیر . فقها بو فکرلری ، بو نظریه لری اولدیغی کبی قبول و نقل ایتشلردر . اونلری تنقیدی بر اصول ایله کیمسه تدقیق ایتمه مشدر . افلاطون و آریستو نه دیش ایه بلا تدقیق ولا تحقیق نقل ایدلشدر . ایشه لاییک بر اصول فقهک غایه لرندن بریسی ده بومظالم و مشوش نقطه لره تنویر و ایضاحی اولاجقدر . اسلام حقوقک سربست ولاییک بر تحلیل و تنقیده نه قدر محتاج اولدیغی آشکاردر بو خدمتی یکی اصول فقه ایفا ایده جکدر .

اسلامک اخلاقی و اعتقادی اقسامی خرافه لره مالی اولدیغی کبی حقوقی قسمی ده خرافه آلوددر . آتی بو خرافه لرندن و لغطی جدالاردن قورتاره جق اولان لاییک اصول فقهدر .

تکرار ایده لم که اصول فقهک بو اعتبار ایله لزومی ، صرف علمیدر ، Universitaire بر ضرورتدر .

خلاصه حیات جمعیتده اصلاً تطبیقاتی اولمایان (روما حقوقی) نک تدریس ناصل بر ضرورت علمیه استناد ایدیورسه اصول فقهک تدریسی اوندن زیاده ضروریدر . باخصوص که بوقاریده عرض ایدلیکی وجهله بوجهله بو علم بر علم میت دکل ، حقوقه اک جوق خدمت ایدن ذی حیات و تطبیقاته مستند بر علمدر . اصول فقه یالکمز نظری دکل ، نظری و تطبیقی بر علم اولدیغندن تکامل ایدن حقوق ایله برابر متماداً تکامل ایدوب کیده جک و اصول ایله حقوق بو صورتله یکدیگرینی اکال و اتمام ایده جکدر .

اصول فقه یکی طرزده تدریس ایدلیه جک اولورسه علماً حلی لازم کلن کلن برچوق مسائل حقوفیه حل و تدقیق ایدله مش اولور . حقوقک تکاملانی تعقیب ، بنیه سنی اشریح میخانیزمسی ایضاح و اصول فقهک علمی وظیفه سیدر . بوایه حقوقک علمی بر صورتده تدقیقیله ممکندر . اسلام حقوقی شیمدییه قدر علمی و تنقیدی بر اصول ایله بیطرفانه تدقیق ایدله مشدر .

۴ — یکی اصول فقهک مشغول اولاجنی موضوعلردن بریسی ده اسلام و تورک حقوقياتنک تاریخیدر» بو کون هر هانکی بر علمک وضعیت حاضره سنی بحق آکلامق ایچون تاریخی بیلیمک لازمدر بو کرنکی حقوقی تلقیلریمزک دونکی حقوقی تلقیلردن چوق فرقلی اولدینی طبیعیدر . فقط نه قدر فرقلی اولورسه اولسون حقوقی تلقیاتک ماضیده کی سیر تکاملانی بیلیمک بو کونک علمی دها زیاده تقویه و تحکیم ایدر . بو کون اکثر دارالفنونلرده همان هر درسک قسم تاریخیسی تدریس ایدلمکده در . مثلاً طب فا کولتهلرده طب تاریخی اک مهم تدریسات میاننده در . حتی بر زمانلر بزده ده احتیاج حس ایدیلرک بر تاریخ حقوق درس احداث ایدلمشدی . بو لزوم دائماً موجوددر . تاریخ حقوق درسی عمومی ماهیتی حائز اولمقدن زیاده ملی و محلی بر ماهیتی حائز اولورسه فائده سی دها چوق اولور . بنابرین مستقل و بتون ملنلرک تاریخ حقوقندن باحث بر حقوق تاریخی درس احداث ایدیلرک یرده تورک و اسلام حقوقک تاریخی اصول فقه درسارنده مناقشه لی و مقایسه لی بر صورتده کوستربله جک اولورسه مقصد تأمین ایدلمش اولور .

اصول فقهک تاریخی قسمی بزه برچوق حقایق تاریخیه و علمییه یی تنویر ایده جک ، علوم اجتماعیه یه ، حقوقه تورک لارک نه قدر چوق واقفاته جالیش مش اولدقلرینی اثبات ایله یه جکدر . بو اعتبار اصول فقه تورک حرثنک ، تورک علمنک ، تورک عرفانک وسائط تحقیقیه و توثیقیه سنک اک مهمی در .

۵ — اصول فقهک بر وظیفه سی ده تفسیر قوانین (Interpretation des lois) بحثنده کورولور . بو کون تفسیر قوانین و احکام قواعدی غرب حقوق مدنیه سنک مباحث مهمه سندن معدود و بو خصوصده خیلی تدقیقات موجود اولدینی حالده بزم حقوق مدنیه درساریمزده بو قواعد صورت مضبوطه و مستقله ده موضوع بحث ایدله مشدر . بو مسئله دوغروندن دوغرویه اصول فقهک موضوعنه داخل اولدیغندن مسائل مهمه مذکورده تفصیلات لازمه سیله آنجق اصول فقه درسارنده تدقیق اولنه بیلیر .

۶ — بالاصل اصول فقه علمی حقوق منتسبینه (ملکة حقوقیه) دینلن خاصه علمییه قازاندر. بو مالک و ممارسه حقوقیه سایه سنده فکر حقوق تکمیل ایدر، تطبیقات حقوقیه سهولته اجرا اولونور، قانونلر سهولته آکلاسیلیر، اجتهاد قولایقله یاییلیر، مقایسه فکری او یانیر، تنقید وتحلیل علمی اصوللری اوکرنیلیر.

نتیجه:

ایسته اصول فقه ایچون تصور ابتدیکمز غایه لر، وظیفه لر بونلردر. شو ایضاحات ایله مسئله نك برنجی قسمته جواب ویرمش اولدیقمزی ظن ایدیورم. مطالعات مذکوره یه وامالی ملاحظاته استداداً صورت قطعیه ده دنیه بیلیر که اصول فقه درسنه علماً ودارالفنون اجتاجی نقطه نظرندن لزوم واردر.

مسئله نك ایکنجی قسمی فقره آتیله تدقیق اولونه جقدر.

۲. اصول فقه نصل تدریس ایدملی

اصول فقه یکی بر پروگرام داخلنده لایک بر صورتده تدقیق وتدریس ایدملیدر. بویکی اصولک ایلك خاصه میزه سی (تنقیدی وتحلیلی بر اصول *méthode Critique et ana lytique*) اولمایدر.

علمده تعیب ایدیلان اصولک، موفقیت نقطه نظرندن اهمیق درکاردر. علمک ترقیسی اصول تدقیق تکمیلله ممکندر شرقده علوم وفنونک عصرلرجه دوچار توقف اولماستک اسباب مهمه سی علمی اصوللرک فقدانده آرمالیدر. اصولسزلق اک فیاض دماغلری بیله بهوده بره یورار چوروتور. ای بر اصول ایسه دائماً ترقی وتکمل ایتک ایچون اک امین برواسطه در. بو حقیقت علمییه بوراده اثبات ایله مشغول اولاجق دکلز. آنجق اصول فقهده یکی بر اصول تدقیق قبول وتطبیق ضروری اولدیغی قناعتنده یز.

بواصولک تطبیقیله نه درجه فائده ثامین ایدیله جکی ونصل تطبیق اولنه جکی دهـا ای آکلاسیلق ایچون اصول فقه تدریساتنده شیمدییه قدر تعقیب ایدیلان مسلک لری مختصراً تدقیق ایدلم.

اصول فقه تدریساتنده شیمدییه قدر تعقیب ایدیلان مسلک لری ایکی شکله ارجاع اولنه بیلیر: برنجیسی، قلاسیق وته اولوژیک مکتب تدریساتی، ایکنجیسی: مدافعه جیلرک

مکتبی در . بومسلکله بوکون تعقیب ایدلسی لازم کان علمی ولایک مکتب علاوه
قله جق اولورسه تدریس مسلکری اوچه بالغ اولور .
اولا : قلاسیق وته اولوزیک مکتب .

بو ، اصول فقه مؤسسارینک واونلری تعقیب ایدن قههانک مسلکیدر . بومسلک
منتسبلری مجتهد مستقل و مقلد اولاق اوزره ایکی زمره دن متشککدر . بومکتبک ایلاک
وصف ممیزی (دوغماتیک Dogmatique) اولماسیدر . اونلرک نظرنده بتون حقایق ،
شرعی و دینی در واولدن معین و قطعیدر . دین و شریعت اونلره کوره اجتماعی بر ماهیت
اولقدن زیاده فوق البشر پر ماهیت و مفهوم صورتنده تجلی ایدر . حقوق ده سماوی بر
ماهیتی حازدر . بومکتب اربابی بعضاً عقل واستدلالة اهمیت ویرمکه برابر اکثریتله
نصوصه باغلی قالمشدر ، دها دوغروسلی لفظی مناقشه لرله کندیلرینی باغلامشدر .

قلاسیق مکتبک ایکنجی وصف ممیزی (تقلید) در . بومکتب سالکیرینک بر قسم
نمازی ، استقلال و سربستی ، اجتهاد اربابندن اولدقلری حلاله قسم اعظمی تقلید وادایسند
قالمشدر . عصر لرجه باب اجتهادک مسدویتته قائل اولانلر بونلردر . عقلی توقفه سوق
ایدن بومرحله انحطاطده اصول فقه عینی یکدنسق شکله تدریس اولونور ، عینی مثاللر
یوزلرجه دفعه تکرار ایدیلر و هیچ بر جهت تدقیق و تنقید اولونماردی .

قلاسیق مکتبک اوچنجی وصف ممیزی سقولاستیک مناقشه لر و متافیزیک فکر لرله
مشبوع اولمایدر . مثلاً اراده مخلوقیدر دکلیدر ؟ مناقشاتی ، تکلیف مالایطاق ، تعذیب
عطیع و مسئولیت صی فرضیات غریبه سی بومکتب سالکیرینی خیلی مشغول ایدن مباحثددر .
بومکتب اربابی اکثریا سقولاستیک تعلیلات واستدلالات ایله ترقی مفهومه کلاً مخالف
نتیجه لره واصل اولورلر .

اسقولاستیک منطقی جدلی ، طفالانه وسوفسطائی بر محاکمه و تیرمایدر . اشیانک اعماقه
نفوذ ایتمه دن ، اونلرک یالکاز اشکال خارجیه سی ایضاح ایدر . و مثلاً اوزرنده بیتمز
توکنمز شرحلر وجوده کتیریر . اسقولاستیک اصولاتی تشکیل ایدن بولکه جیلک ، بو
مناقشات لفظیه فقهی و اصولیونک مداعی علمی لرینی عقیم براقان الک مهم سیلردندر .
معلوم اولدینی اوزره اسقولاستیک اصولی غرب علوم حقوقیه واجتماعیه منده ده عصر لرجه
حکمران اولمشدر . غربک عصری معناسیله تنور و تجددی اسقولاستیک کریودسندن
قورقونماسیله باشلار . غربده اسقولاستیک دور خرسیتانلغک توسع وانتشاری تاریخندن

بدلاً ايله زونه سانسه قدر دوام ايدر . اوراده اك مكمل شكلنى علم كلامده ، التهيأت علمنده بولشدر . غرب كلاميونى آراسنده مشهور اولان سن طوماس بتون علومى كليسا حدودلرى داخلنده انشا ايتمشدر .

شرقده اسقولاستيك علمك همان هر شعبه سینه حلول ايتمش ، بالخاصه اصول فقهده حدكالى بولشدر . اصوليون علم حقوقى برطاقم كلمه لك دار چنبرلرى ايچنه آلىق عرايت وغيرتى كوستر مشلردر . يكي اصول فقه تدريساتنده بوقرون وسطائى ذهنيته كلياً رفع وازاله سی وحقوقك آنجق علمى حدودلرى داخلنده تدقيق ايجاب ايدر .
ثانياً : مدافعه جيلرك مکتبی .

بو مکتب اربابى سربستى اجتهاد اساسى مدافعه ايدرلر . باب اجتهادك عصر لرحه دوام ايدن مسدودينى مدافعه جيلرك حریت پرورانه مجاهداتيله قسمائاً نهايت بولمش اوليوردی . بو مکتبک برنجى وصف ممیزی سربستى اجتهاد طرفدارى اولميسيدر . قواعد موضوعه معينه سینه رعايت ايتمك شرطيله اجتهاد بونلرك نظرنده حقوقك ترقيسى ايچون الزم برواسطه در . بو مکتبک ايکنجى وصف ممیزی آز علمى ، چوق فلسفى اولميسيدر . فلسفى قناعتلرى ده يكي دكل ، قدما پرستانه در . مثلاً بونلر آريستونك ، افلاطونك اسلام فلسفه سینه قيريق دوکوك انتقال ايتمش اولان فکەرلرينى تدقيق وتحقیقه لزوم کورمکسزین بر حقيقت علميه ايتمش کي قبول ايدرلر . عدالتدن بحث ايدرکن آريستونك نظريه لرينى ، تقسيملرينى ، تصنيفلرينى ، علمك بوکونكى معطاياتيله مقايسه وتقيدياته دن نقل ايدرلر .

مدافعه جيلر اساس اعتباريله قواعد موضوعه داخلنده سربستى اجتهاد طرفدارى اولدقلرندن تدريساتنده بالخاصه بونقطه نظرى تأمين ايده جك صورتده حرکت ايتمشلردر . بوسيله ترجيحاً اصول اجتهادى توسيع وتسهيل ايده جك مباحثى تعميقه چالشمشلردر . مثلاً حسن وقبح ، قضا وقدر ، مقاصد شارع کي حقوقي - فلسفى ويا ساده جه فلسفى بحثلرى نسبتسز بدرجه ده تعميق ايدرک ديکرمسائله او قدر اهميت ويرمه مشلردر . ايسته بوسيله درکه بو مکتبک ايچون (آز علمى ، چوق مافوق الطبعى) وصفى ويريورز صوك سنلر ظرفنده کي اصول فقه تدريساتى بو مکتبک نظرياتى تشکيل ايدر .
ثالثاً : علمى ولايك مکتب .

بوکونك مکتبی هيچ شبهه سز لايبك اولاجقدر . وآنجق بوصفى حائز اولان علمدرکه

بوگونک دارالفنوننده موقع اعتبار بولایلیر . عکس تقدیرده برعضو زائد کی لزومسز وفائدهسز اولور .

یکی ولاییک بر اصول فقه فکریمزجه شو اساساتی محتوی اولمیدر :

۱ — یکی اصول فقه بالعموم منابع حقوقیه ومثون قانونیه نك روحنه ومزایا-نه واقف اولمق ، معانی موضوعه-نی آکلامق ، اولوردن حکم -اتباط ایدم بيلمك ایچون تطبیقی لازم کلن قاعده لری کوسترمیدر .

بوقاعده لر تأسیس وایضاح اولنورکن مثاللر قانونلردن آلمیدر . قدامنك یابدق لری کی قرآن وحديثدن برقاچ نمونه ومثال ایله اکتفا ایتمه میلدیر .

۲ — اصول فقه نظریاتندن یوقاریده ایضاح ایدیلن اسقولاستیک مناقشه لر ، کلیاً برطرف ایدملی ، زوائد طی و اخراج اولونمالیدر .

۳ — قدیم فلسفه یونانیه دن اسلام فلسفه سنه وحقوقه انتقال ایدوب بوگونک علمی نظریه لر یله قابل تألیف اولمایان افکار ومطالعات وتلقیلر اصول فقه ساحه سندن چیقاریلمالیدر .

۴ — شرق وبالخاصه تورک حقوقنك منابع تاریخیه وأولیه سی علمی اصوللرله تدقیق وتحلیل اولنمیدر .

۵ — مخلف حقوقی دورلرک یکدیگرکندن فرقلری ، تکامل سیدلری ایضاح ایدملی ، ترقی ویا انحطاط عامللری کوسترمیدر . بونوع تدقیقات علمییه بزده شیمدییه قدره-یچ ایشلمه مش مباحثی تحقیقه فرصت بخش اولاجقدر . مثلاً برنجی عصر هجریده بویوک بر انکشاف حقوقی کورو یورز . بوانکشاف وتکاملک سببی نهدر ؟ محیطك ، جمعیتك ، شخصی ذکالرك ومتروکات قدیمه مدنیه نك بوانکشافده حصه تأثیرلری نهدر ؟ کذلک حدیثده اسناد اصولی اصل ویچون وجود بولمشدر ؟ اختلاف احادیث نهدر وبونده کی عامللر نلردر ؟... الخ بوکی حقوقی تاریخی ماهیتی حائر بر چوق مسائل مهمه نك تدقیق اصول فقهك موضوعی داخلمده در .

۶ — یکی اصول فقه تتبعات تاریخیه ده بولنه رق شرق حقوقیاننك تاریخی وجوده کتیرمیدر . یوقاریده ایضاح ایتدیکمز وجهله بونوع تدقیقات تاریخیه نتیجه سنده تورکلرک حقوق ومدنیته نه بیوک خدمتلر ایفا ایتدکلری کوروله جک ، اثبات اولنه جقدر .

۷ — اصول فقه (حق) مفهومه دائر مخلف علمی مکتبیلرک تلقیلرینی ونظریه لرینی واولنظریه لرک مستند اولدینی اساساتی بسط و بیان ایتلی وبومفهومك اسلام تشریعنده زمان زمان اکتساب ایتدیکی صور تلقی نی ایضاح ایلمیدر .

باشلیجه اساسات مذکورہ فی محتوی اولیٰ اوزرہ تصور ایتدیگمز یکی بر پروگرامک
خطوط عمومیه سی شووجهله کوستریله بیلیر :

پروگرام اوج قسمی محتویدر :

برنجی قسم : تاریخچه ومدخل .

ایکنجی قسم : بعض اساسات مهمه .

اوچنجی قسم : قواعد استنباط .

برنجی قسم

تاریخچه

- برنجی فصل : قبل الاسلام مدنیت عالم .
- ۱ — شرق اقوامی : تورکر ، ایرانیلر ، آذریلر ، آماطولی اقوامی حقوقیاتی .
 - ۲ — غرب اقوامی : یونان ، روماحقوقی ، بیزانس حقوقی ، سورپه وعراقده تأثیراتی .
 - ۳ — موسوی وخرستیان دینلرک احکام اساسیه سی .
 - ۴ — اسکندریه مکتب فلسفیی وشرق علومنده تأثیراتی . (حقوق نقطه نظرندن)
 - ۵ — خریستانلغک انتشاری ، تأثیراتی . (حقوقیات)
 - ۶ — دین اسلام ، منشأ ظهوری ، محیط انتشاری ، اساساتی ، تأثیراتی .
- ایکنجی فصل : اصول فقهک تأسیسی .
- ۱ — دور رسالت .
 - ۲ — دور اصحاب وتابعین .
 - ۳ — دور مجتهدین .
 - ۴ — انکشاف حقوقی واسبابی . تألیفات ومؤلفلر . .
 - ۵ — باب اجتہادک مسدودین دوری ، اسبابی ، نتایجی .
- اوچنجی فصل : عثمانلی دولتنده اصول عدلیه تاریخچه سی .
- ۱ — قبل التنظيمات اصول تشریع ، قوانین .
 - ۲ — تنظیمات دوری .
 - ۳ — بعدالتنظیمات عدلی تجدیدات .

قسم ایکنجی

بعض اساسات مهمه

- ۱ — دین و شریعت ، ماهیت اجتماعی سی .
- ۲ — فرق اسلامیہ ، مسالک فقہیہ ، بر مذہب دن دیگرینہ انتقال .
- ۳ — شریعت وقانون .
- ۴ — (حق) مفهومک صورت تلقیسسنہ دائر مختلف مکتبلرک نظریاتی اسلام حقوقندہ (حق) تلقیسی . عصری نظریہ لر .
- روما واسلام حقوقک عمومی مقایسہ سیلہ اوصاف ممیزہ لری .
- ۶ — اصول فقه تدریساتندہ تعقیب ایدیلن مسلک لر .

درمونی قسم

قواعد استنباط

برنجی مقصد :

- ۱ — متون قانونیہ دن احکامک صور استنباطیہ سی .
- ۲ — عرف وعادت ، احکام واقسامی .
- ۳ — قیاس . تعریفی ، صورت اجرایی ، رکنی ، شرائطی .
- ایکنجی مقصد : احکام .
- رکن اول : حکم . اقسام واحکامی .
- رکن ثانی : حاکم .
- رکن ثالث : محکوم بہ .
- رکن رابع : محکوم علیہ — عوارص اهلیت .
- خاتمہ . اجتہاد محاکم .